Анатолій Кузнєцов та його "Бабин Яр"

Ірина Фрідман

За допомогою уривків з роману "Бабин Яр" учні та вчитель зможуть обговорити вплив подій та пам'яті про них на людину, конфлікт між офіційною та особистою пам'яттю.

Мета:
на прикладі долі Анатолія Кузнєцова розглянути, як пам’ять впливає на людину; визначити, наскільки роман "Бабин Яр" є документальним та відповідає історичним подіям; проаналізувати, які частини роману були дописані пізніше і під впливом яких історичних процесів це відбувалося.

Очікувані результати:
після цього заняття учні зможуть:
• описати події, що відбувались у Бабиному Яру під час Другої світової війни та після неї;
• пояснити вплив пам’яті на долю людини та навести приклади із сучасного життя;
• аналізувати й оцінювати ступінь аргументованості різних історичних джерел.

Тривалість: 90 хвилин.

Формат: урок.

Необхідні матеріали:
бажано інтерактивна дошка та ноутбуки із підключенням до інтернету, примірники роману Анатолія Кузнєцова «Бабин Яр» (або цифрові версії роману).

План заходу

Крок 1. Вступна частина

На дошці слова Анатолія Кузнєцова: "Цей роман я починав писати в Києві, в хаті у матері. Але потім не зміг продовжувати і поїхав: не міг спати. Ночами уві сні я чув крик: то я лягав, і мене розстрілювали в обличчя, в груди, в потилицю, то стояв збоку з зошитом в руках і чекав початку, а вони не стріляли, бо у них була обідня перерва, вони палили з книг багаття, качали якусь пульпу, а я все чекав, коли ж це станеться, щоб я міг сумлінно все записати. Цей кошмар переслідував мене, це був і не сон, і не ява, я підхоплювався, чуючи в вухах крик тисяч людей, що гинуть...".

Якщо учні не знають відповіді на запитання, розкажіть про роман "Бабин Яр" та основні віхи історії Яру від розстрілів до трагедії 1961 року.

Запитання до учнів:

- Чи можете ви припустити на основі цього уривку, про яку книгу і які історичні події або історичний час ідеться?

Крок 2. Робота в парах

Щоб з’ясувати, наскільки роман є документальним і чи відповідає дійсності, попросіть учнів у парах виконати завдання з додатка 1 (кожна пара має сидіти біля комп’ютера із підключенням до інтернету). Також можна дати це завдання як випереджувальне перед проведенням заходу.

Крок 3. Обговорення виконаної у парах роботи

В процесі обговорення виконаної у парах роботи учні мають можливість висловитися (за бажанням) щодо виконаного завдання: чи складно було виконувати, якого висновку дійшли учні?

Крок 4. Аналіз історичних подій, що привели до створення декількох варіантів роману "Бабин Яр"

Анатолій Кузнєцов почав писати свій роман після подій Другої світової війни, коли офіційну версію подій було змінено, а тому роман вийшов у скороченому варіанті, який, однак, потім заборонили. Згодом уже за кордоном автор доопрацював свій роман.

Зверніть увагу учнів на те, що змусило автора покинути межі СРСР.

У розділі "До читача" автор пише (бажано вивести цю цитату на дошку або роздати учням роздрукований варіант на кожну парту): "Відмінності в цьому виданні зроблені так: Звичайний шрифт – це було опубліковано журналом “Юність” в 1966 р. Курсив – було вирізано цензурою тоді само. Взяте в дужки [] – доповнення, зроблені в 1967–70 роках. АВТОР Лондон, 1970 р."

Крок 5. Робота із уривками роману

Для роботи із уривками роману та аналізу обставин, що привели до декількох варіантів роману, запропонуйте учням переглянути зміст роману і виконати завдання нижче.

Зверніть увагу: Для кращого розуміння контексту під час виконання цього та наступних кроків можливо буде варто дати учням час на ознайомлення з розділами віртуальної виставки, присвяченими пам’яті про Бабин Яр у 1960–1970-ті роки.

Завдання для учнів:

- Обрати два уривки: один – який викреслила цензура, а другий – написаний за кордоном.
- Проаналізувати ці уривки та аргументувати, що змусило автора викреслювати частини тексту, та чому дописане з’явилося лише за кордоном?

Крок 6. Представлення роботи з уривками (за бажанням)

Після представлення роботи груп, можна порівняти аргументи учнів з аргументами самого автора: "Перший рукопис цієї книги я приніс у журнал “Юність” в 1965 році. Мені його негайно – можна сказати, із жахом – повернули і порадили нікому не показувати, поки не приберу “антирадянщину”, яку позначили в тексті. Я прибрав важливі шматки з глав про Хрещатик, про вибух Лаври, про катастрофу 1961 року й інші – і офіційно подав пом’якшений варіант, у якому сенс книги був затушований, але все ж вгадувався".

Крок 7. Доля автора

Проаналіхуйте вплив роботи над романом на долю автора. Іноді наша пам’ять приводить до стресу. Організм людини захищається та намагається блокувати цю пам’ять. Через роботу над романом автор мав проблеми не лише із владою, а й із самим собою.

Виведіть на дошку цитати із додатка 2 (або роздайте роздруківки).

Запитання до учнів:

- Як пам’ять про Бабин Яр позначилася на долі письменника?
- Чи варто, на думку учнів, зберігати пам’ять про трагедії, якщо це погано впливає на сьогодення людини?
- Чому автор не зважаючи ні на що, все ж таки продовжував свою роботу над романом, намагаючись відтворити історичну правду?

Крок 8. Підбиття підсумків заняття

На основі відповідей учнів зробіть загальний висновок та закінчіть урок цитатою Анатолія Кузнєцова: "Ми не сміємо забувати цей крик. Це не історія. Це сьогодні. А що завтра? Які нові Яри, Майданеки, Хіросіми і Колими – в яких місцях і яких нових технічних формах – приховані ще в небутті, в очікуванні свого часу? І хто з нас, що нині живуть, уже, можливо, є кандидатом до них? Чи розумітимемо ми коли-небудь, що найдорожче у світі – життя людини і її свобода? На запитаннях, мабуть, я і обірву цю книгу. Бажаю вам миру. І свободи".

Додаток 1

ЗАДАННЯ ДЛЯ РОБОТИ В ПАРАХ

Уривки з роману А. Кузнєцова "Бабин Яр"

Посилання на файл:
Dodatok_1.pdf

* Текст файлу знаходиться після додатків.

(Джерело:)

Додаток 2

СЛОВА АВТОРА ПРО РОБОТУ НАД РОМАНОМ

Посилання на файл:
Dodatok_2.pdf

* Текст файлу знаходиться після додатків.

(Джерело: Зі статті Юрія Шаповала «“Бабин Яр”: доля тексту та автора» (http://litakcent.com/2009/02/27/babyn-jar-dolja-tekstu-ta-avtora/))

Додаток 1

ЗАВДАННЯ ДЛЯ РОБОТИ В ПАРАХ

І. Знайдіть на віртуальній виставці «Бабин Яр: пам'ять на тлі історії» фотографії, що змістовно пов'язані з уривками з роману А. Кузнєцова «Бабин Яр» та підтверджують цитати з роману.

1. «Це був величезний, можна навіть сказати, величний яр – глибокий і широкий, як гірська ущелина. На одному краю його крикнеш – на іншому ледве почують. Він лежав між трьома київськими районами: Лук'янівкою, Куренівкою та Сирцем, оточений кладовищами, гаями й городами. Дном його завжди протікав дуже симпатичний чистий струмочок».

2. «У сліпучих білих і чорних лімузинах їхали, весело розмовляючи, офіцери в високих картузах з сріблом. У нас з Шуркою розбіглися очі і перехопило подих. Ми наважилися перебігти вулицю. Тротуар швидко наповнювався, люди бігли з усіх боків, і всі вони, як і ми, дивилися на цю армаду приголомшено, починали посміхатися німцям, у відповідь і пробувати заговорювати до них».

3. «Це було 24 вересня, о четвертій годині дня.

Будинок німецької комендатури з "Дитячим світом" на першому поверсі вибухнув. Вибух був такої сили, що повилітали шибки не лише на самому Хрещатику, а й на паралельних йому вулицях Пушкінській та Мерінга. Шибки впали з усіх поверхів на голови німців і перехожих, і багатьох відразу було поранено.

На розі Прорізної піднявся стовп вогню і диму. Натовпи побігли – хто геть від вибуху, хто, навпаки, до місця вибуху, дивитися.

У перший момент німці дещо розгубилися, але потім почали будувати ланцюг, оточили палаючий будинок і хапали всіх, хто опинився в цей момент перед будинком або у дворі».

4. «Вони виходили ще затемна, щоб опинитися раніше біля поїзда і зайняти місця. З ревучими дітьми, зі старими і хворими, плачучи і перелаюючись, виповзло на вулицю єврейське населення городнього колгоспу. Перехоплені мотузками вузли, обдерті фанерні валізи, залатані кошики, скриньки з теслярськими інструментами... Баби несли, перекинувши через шию, немов гігантські намиста, вінки цибулі – запас провізії на дорогу… Розумієте, коли все нормально, всілякі каліки, хворі, люди похилого віку сидять вдома, і їх не видно. Але тут повинні були вийти всі – і вони вийшли.

Мене вразило, як багато на світі хворих і нещасних людей».

5. «О 8 годині 45 хвилин ранку пролунав страшний рев, із гирла Бабиного Яру викотився вал рідкого бруду метрів десять заввишки. ...вал вилетів з яру як кур’єрський поїзд, ніхто втекти від нього не міг, і крики сотень людей захлинулися за півхвилини.

…Натовпи людей вмить поглинув вал. Люди, які були в трамваях, машинах, – гинули, мабуть, не встигнувши зрозуміти, що сталося. Із рухливої в’язкої трясовини, вигринути або, як-небудь борсаючись, видертися було неможливо.

Будинки на шляху валу були знесені, немов картонні. Деякі трамваї покотило і віднесло метрів за двісті, де і поховало. Поховані були

трамвайний парк, лікарня, стадіон, інструментальний завод, весь житловий район».

II. Чи можна з упевненістю сказати, що слова А. Кузнецова, наведені нижче, відповідають дійсності?

«Усе в цій книжці – правда. Коли я розповідав епізоди цієї історії різним людям, усі вони одностайно стверджували, що я мушу написати книгу… Слово “документ”, поставлене в підзаголовку цього роману, означає, що тут я наводжу тільки справжні факти й документи, і що ані найменшого літературного домислу, тобто того, як це “могло бути” або “мало бути”, тут немає».

Додаток 2

СЛОВА АВТОРА ПРО РОБОТУ НАД РОМАНОМ

Робота над романом забрала багато зусиль. В одному з листів, датованому червнем 1965-го, можна знайти згадку про те, що письменник дуже хворий: «Я не думав, що кошмари минулого можуть так приголомшувати через двадцять із лишком років. Мені призначили курс відновлення нервової системи на місяць поки що, приймаю сильні ліки, від яких якось усі відчуття притупилися, і голова погано працює. За машинкою сидіти – і то важко».

«На підставі свого, чужого, загального досвіду, на підставі багатьох думок, пошуків, тривог і розрахунків кажу вам: горе тому, хто забуває про політику.

Я не сказав, що люблю її. Я її ненавиджу. Зневажаю. Не закликаю вас любити її або поважати. Тільки кажу вам: не забудьте!».

Зі статті Юрія Шаповала «“Бабин Яр”: доля тексту та автора»

(http://litakcent.com/2009/02/27/babyn-jar-dolja-tekstu-ta-avtora/)